

**“BOBURNOMA” ASARIDA VAJHI TASMIYA VA VAJHI ISTIQOMAT
SABAB IZOFIY BIRIKMALARNING INGLIZCHA TALQINI**

Zayniyeva Yulduz Faxriddinovna

O'zbekiston Jahon Tillari Universiteti

Badiiy tarjima 2-kurs magistranti

Annotatsiya: O'zbek klassik adabiyoti namunasi bo'lgan “Boburnoma” asari O'rta Osiyo xalqlari haqida eng qimmatli ma'lumotlarni o'z ichiga olgan, Boburdan qolgan eng muhim ijodiy merosdir. Ushbu asar bir necha asrlardan beri o'rganib kelinishiga qaramasdan, haliham uni to'liq o'rganib bo'lindi deb ayta olmaymiz. Ushbu maqolada “Boburnoma” asarida ishlatilgan sabab izofali birikmalar ma'nosi va ularning inglizcha tarjimasini ko'rib chiqamiz.

Tayanch tushunchalar: “Boburnoma”, izofa, vajhi tasmiya, vajhi istiqomat, sabab izofali birikmalar.

Annotation: The work "Baburnama", which is an example of Uzbek classical literature, contains the most valuable information about the peoples of Central Asia, and is the most important creative heritage left by Babur. Despite the fact that this work has been studied for several centuries, we still cannot say that it has been fully studied. In this article, we will consider the meaning of causative conjunctions used in "Boburnama" and their English translation.

Key words: "Baburnama", isofa, vajhi tasmiya, vajhi istikamat, isofal compounds.

Buyuk davlat arbobi, salohiyatli sarkarda, shoh va shoir Zahiriddin Muhammad Boburning “Boburnoma” asarini tilshunoslik nuqtai nazaridan chuqurroq tadqiq qilish va turli xil tillarga tarjima qilish va uni butun dunyoga tanitish bugungi kunning dolzarb masalalaridandir. O'zbek tarjimashunosligida Zahiriddin Muhammad Boburning “Boburnoma” asaridagi izofiy birikmalar hozirgacha tarjima nuqtai nazardan tadqiq qilinmaganligini ko'rishimiz mumkin. “Boburnoma”da qo'llangan izofiy birikmalarning ingliz tilidagi tadqiqi ularning tarkibiy qismlarini mazmuniy, grammatik va funksional jihatdan tarjima qilinmagan.

Izofa (forscha: 'qo'shimcha'), shuningdek, ezafe, izafet, izafe, izafat, izafa va izofa (tojikcha: izofa,), ba'zi Eron tillarida uchraydigan grammatik qo'shimchadir. Shuningdek, ikki so'zni bir-biriga bog'lovchi turkiy va hind kabi fors ta'siridagi tillar tarkibida ko'rishimiz mumkin. Fors tilida u bog'langan so'zlar orasidagi urg'usiz qisqa unli -e yoki -i (-ye yoki -yi) dan iboratdir. Izofa fors tilida quyidagicha talqin qilinganini ko'ramiz. Ega: Bradir Maryam baradar-e Maryam “Maryamning ukasi” (u

olmosh egaligiga ham tegishli bo‘lib, Bradir man “birodarim” degan ma’noni bildiradi, lekin nutqda egalik qo‘shimchalarini qo‘llash ancha keng tarqalgan.

Sifat-ism: baradar-e bozorg "katta aka" Ikkita otni bog'lash: khiâbân-e Tehrân "Tehron ko'chasi"¹ Forscha grammatik atama izofa arabcha idâfa ("qo'shimcha") tushunchasidan o'zlashtirilgan bo'lib, u ikki yoki undan ortiq otlarni bog'lashga xizmat qiladi. Biroq, eron tilidagi izofa grammatik birlikni hatto olmoshni bildirsam, arab tilida idâfa so'zi aslida ikki so'z o'rtasidagi munosabatni bildiradi. Arab tilida idâfa konstruktsiyasidagi ikkita so'z ega-egasi qurilishiga aytiladi. Izofa – arabcha “qo‘shish”, “bog‘lash”, “birlashtirish” ma’nolarini ifodalab, fors, arab va ba’zi turkiy tillar grammatikasida aniqlanmish bilan undan keyin joylashgan aniqlovchini bog‘laydigan urg‘usiz unsur deb ta’riflanadi [Abdullayev1973, 53]. O‘zbek tilining besh jildli izohli lug‘atida qo‘shimcha qilib quyidagilar yozilgan: bog‘lanishning fors tilidan o‘zlashgan shunday turi o‘zbek tilida ko‘pincha undoshlardan keyin “i”, unilardan keyin “yi” keltirish bilan mavjud bo‘ladi.²

Shoh va shoir Zahiriddin Muhammad Boburning mashhur “Boburnoma” asarida qo‘llangan izofali birikmalarining xususiyatlari va tarjima tahlili hali ham to‘liq ochib berilmagan. Asardagi forsiy, arabiy va turkiy izofalarni ajratib birma-bir o‘rganar ekanmiz, ularning ma’nolari yanada yaxshiroq tushunishni boshlaymiz. Lekin juda ko‘p marta dunyo tillariga tarjima qilingan asar inglizcha tarjimada izofiy birikmalar qanday aks etgan degan masala qo‘yiladi.

Boburnoma asarida bir qancha sabab ma’nosini anglatuvchi izofiy birikmalarni uchratishimiz mumkin. Bu turdagi izofali birikmalardan sabab ma’nosini anglatuvchi arabcha “vajh” so‘zi va uning arab tilidagi siniq ko‘plik shakli “vajoh” izofali birikmalarda aniqlanmish vazifasida kelgan.³ Bugungi ko‘rib chiqayotgan **Vajhi tasmiya va vajmi istiqomat** sabab izofiy birikmalari “Boburnoma” asarining 1948 yilda chop etilgan nusxasi bilan 1960 yilda chop etilgan nusxasi solishtirib ko‘rilsa, izofiy birikmalar asarda ishlatilishi kamayganini kuzatish mumkin. Asarning P.Shamsiyev tomonidan tayyorlangan 1989 yil “Yulduzcha” nashriyotida chop etilgan nusxasida **vajxi tasmiya (14b), Vajxi istiqomat (19b)** tarzida, V.Rahmon tomonidan tayyorlangan 2008 yil “O‘qituvchi” nashriyotida chop etilgan nusxasida **atalish sababi (35b), tirikchilik uchun maosh (39b)** tarzida ifodalangan. Misollardan ko‘rinib turibdiki, asarning “Yulduzcha” nashriyotida chop etilgan nusxasidagi deyarli

¹ Abrahams, Simin (2005). Modern Persian: A Course-Book. London: RoutledgeCurzon. [ISBN 0-7007-1327-1](https://doi.org/10.1080/00000000500000000000000000000000).

² O‘zbek tilining besh jildli izohli lug‘ati

³ Boburnoma”dagi izofiy birikmalarning lisoniy tadqiqi . Amonov Muhtorjon Umarovich Filologiya fanlar doktori dissertatsiyasi

barcha erkin izofiy birikmalar “O‘qituvchi” nashriyotida chop etilgan nusxada o‘zbekchalashtirib berilgan. Endi esa “Boburnoma” asari asliyatida va Susana Beverij tarjimasida [1921] qanday berilganini ko‘rib chiqamiz.

1. A) Olachaning vajhi tasmiyasi muni derlarkim, qalmoq va mo‘g‘ul tili bila o‘lturguchini “olachi” derlar .(BN:14-bet). – In the Mughul and Qalmaq tongues, one who will kill is called alachi; Alachi they called him therefore and this by repetition, became Alacha , As occasion arises, the facts and circumstances of these two Khan’s will find mention in this history.

B) Derlarkim, bu uch jins daraxt uch azizning karomatidur. Seyoronga vajhi tasmiya muni derlar.– They say that these three sorts of trees – plane, oak, and Judas – are miracles of the three saints for whom the spring is named.

Ushbu jumalalarda vajhi tasmiyasi izofali birikmasi nomlanish sababi, atalish sababi ma’nosida kelmoqda.

2) Aysi va Margilon Uzun Xasanga va Ali Dust tagoyiga ta’yin buldi. Umarshayx Mirzoning uzga beklari va yigitlariga xar qaysiga faroxuru xollari viloyat va yer va mucha va charga va vajxi istiqomat mukarrar va muayyan buldi. – Uzun Hasan and Ali Dost Taghayi were appointed to Akhsi and Margilan. Umar-Shaykh Mirza’s other begs and warriors were each assigned lands, estates, stipends, and maintenance according to their ranks.

Vajxi istiqomat izofiy birikmasi tarjimasida gapda (omission) tushirilib qoldirilganligini ko‘rishimiz mumkin. Bundan ko‘rinadiki, asliyat har qachon ham tarjimada to‘liq aks etmasligi mumkin ekan.

“Boburnoma” asari hali to‘liq o‘rganilmagan jihatlari talaygina. Izofiy birikmalarni tarjima qilish asosida uning testologik lug‘atini tuzish, ularni kelajak avlodlarga yetkazish va madaniy meroslarimizni xorijga targ‘ib va tatbiq etish muhim vazifalardan biri deb o‘ylaymiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Amonov M. “Boburnoma”dagi izofiy birikmalarning lisoniy tadqiqi”. Filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD).: Farg‘ona.–2020.
2. Abdullayev F, Eshondadayev D. O‘zbek tilida tojikcha izofali birikmalar // O‘zbek tili va adabiyoti, 1973, №1. – B. 40-45.
3. Beveridge A.S. Baburname. – 1921.
4. Zahiriddin Muhammad Bobur. Boburnoma. –2002.
5. Zahiriddin Muhammad Bobur. Boburnoma. –2008
6. Xolmonova Z. “Boburnoma” leksikasi. – Toshkent: Fan, 2007. – B.64.
7. Abrahams, Simin (2005). Modern Persian: A Course-Book. London: RoutledgeCurzon. ISBN 0-7007-1327-1.